

УДК: 339.9.01:911.375.3 (188.9)

Р. М. Крамаренко

*ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

РОЛЬ МЕГАПОЛІСІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Розглянуто роль мегаполісів як особливих суб'єктів міжнародних відносин, а також вплив сучасних тенденцій глокалізації та глобалізації на розвиток мегаполісів.

Ключові слова: мегаполіс, розвиток, фактори, глобалізація, міжнародні відносини, міжнародні організації, суб'єкти, роль, дипломатія міст, глокалізація.

Рассмотрена роль мегаполисов как особых субъектов международных отношений, а также влияние современных тенденций глокализации и глобализации на развитие мегаполисов.

Ключевые слова: мегаполис, развитие, факторы, глобализация, международные отношения, международные организации, субъекты, роль, дипломатия городов, глокализация.

This article covers the concepts of the role of megapolises as special subjects of international relations, and the impact of current trends of globalization and glocalization on the development of cities.

Keywords: megapolos, development factors, globalization, international relations, international organizations, entities, the role of cities diplomacy, glocalization.

У сучасному світі другого десятиріччя XXI століття на арені міжнародних дипломатичних відносин національні уряди та їх міністерства закордонних справ вже не є єдиними гравцями.

Вагомим чинником цього, безперечно, виступає глобалізація – поняття, яке останніми роками стало чи не найяскравішою характеристикою розвитку сучасного світу. Із прискоренням глобалізації світовий простір перетворився на надзвичайно складну, динамічну та суперечливу систему взаємозв'язків і взаємовідносин. Відбувається трансформація владних механізмів на планеті, системи міжнародних відносин і міжнародно-правових традицій. Водночас спостерігаються зміни форм і методів управління та генезис нових, конкуруючих між собою організаційно-діяльнісних структур [1].

При тому, що у міжнародних відносинах компетенція національних урядів зберігає основоположний характер, самостійні міжнародні організації та рухи, міжнародні проекти і транснаціональні корпорації, релігійні та етнічні об'єднання, інститути громадянського суспільства і екологічні осередки наднаціонального масштабу вже досить давно і активно задіяні у провадженні зв'язків між країнами і народами, формуючи підходи у своїх інтересах та вибудовуючи власну дипломатію.

При цьому донедавна недостатньо уваги приділялось іще одному безперечному учаснику міжнародного співробітництва – місту, роль якого в міжнародних подіях і процесах зростає буквально на очах [2]. Все більше стає випадків, коли паралельно із діяльністю урядових структур самостійні зв'язки та комунікації мають окремі територіальні суб'єкти і насамперед провідні великі міста. Все більш очевидним стає суттєве посилення економічної потужності мегаполісів та

їх політичного значення, стрімке підвищення їх ролі у світовому господарстві та міжнародних відносинах.

Місто як багатомірне явище, його нові сутнісні характеристики на сучасному етапі, а також поняття глобалізації, її прояви в економічних, суспільних та культурних відносинах, вплив на розвиток територій, міст і, зокрема, мегаполісів активно досліджуються такими науковцями, як Дж. Біверсток, Ф. Бродель, Ч. Ван-Кан, П. Геддес, Дж. Готман, Р. Елізондо, М. Кастельс, П. Кругман, Т. Левітт, Ч. Лендрі, Ч. Лідбітер, Д. Лорен, П. Маркузе, М. Павельсон, М. Портер, Г. Рид, С. Сассен, А. Скотт, П. Тейлор, Р. Флорида, Дж. Фрідман, М. Фуджит, П. Хол, Дж. Якобс та ін.

Однак у вітчизняних науково-теоретичних та науково-прикладних розробках проблеми управління сучасним мегаполісом ще не знайшли належного відображення. При тому, що Україна, на думку багатьох фахівців, має значний урбаністичний потенціал та можливості для розвитку кількох потужних агломерацій, на даному етапі цим питанням недостатньо приділено увагу як з боку самих мегаполісів та їх керівництва, так і з боку держави, зокрема щодо механізмів державної підтримки. Недостатньо досліджують ці питання і відповідні вітчизняні наукові установи та науковці, особливо з погляду найновітніших світових тенденцій глобалізації та глокалізації. Це актуалізує ті положення, що розглянуті у цій статті.

Метою статті є визначення ролі мегаполісів у міжнародних відносинах на основі аналізу процесів глокалізації та глобалізації міжнародних відносин і з'ясування ступеня їх впливу на розвиток мегаполісів.

На фоні прискорення економічної глобалізації конфігурації суспільно-політичних та культурних міжнародних відносин теж стрімко видозмінюються. І на сьогодні переважна більшість фахівців погоджується, що глобалізація – це об'єктивний соціальний процес, змістом якого є посилення взаємозв'язку та взаємозалежності національних економік, національних політичних та соціальних систем, національних культур, а також взаємодія людини та довкілля [3].

Вітчизняні фахівці особливу увагу звертають на такі наслідки зміни світового порядку: виникнення нових суб'єктів влади (глобальна держава, міжнародні регулюючі органи, неформальні центри впливу з надзвичайно високим рівнем компетенції); перерозподіл владних повноважень з національного на транснаціональний рівень; криза культурно-ідеологічних і практичних основ національної державності; феномен країни-системи; деформалізація влади, зниження ролі публічної політики і представницьких органів, тенденція до розширення зони компетенції неформальних процедур прийняття рішень, досягнення усних, консенсусних «домовленостей» замість повноцінних договорів; просторова локалізація (географічна і трансгеографічна) різних видів господарської діяльності, поява нової форми світового поділу праці, перерозподіл світового доходу і стягування «глобальної ренти», конструювання геоекономічного універсуму; розвиток транснаціональних (корпоративних) мереж співробітництва в цілому [4].

Спільним поняттям для всіх суспільно-політичних процесів у сучасному просторі стало поняття мережі як основного способу організації буття. Саме мережа поєднує всіх акторів, незалежно від їх походження та сфери діяльності, форми власності та способу впливу на ситуацію, в єдиний процес. Саме мережа стирає кордони між внутрішніми функціями держави, перетворюючи їх на спільні зусилля всіх акторів заради єдиної мети [1].

Паралельно з такими перетвореннями в останній чверті минулого століття поняття «глобалізація» стає самостійним предметом активних досліджень. Вже існує певна кількість концепцій та теорій глобалізації, і майже кожна з них лише доповнює інші, засвідчуючи при цьому масштабність та різновекторність самого процесу глобалізації.

Згідно з однією з таких існуючих концепцій глобалізації світ сьогодні являє собою багаторівневу мережеву систему, верхній прошарок якої – це мережа глобальних мегаполісів. Вони виступають своєрідними «воротами у глобальний світ» [5], поєднуючи на компактній території виконання функцій потужних вузлів та центрів, забезпечуючи доступ до глобальної економіки не тільки собі, а й територіям, що перебувають у сфері їх економічного та політичного впливу. Тому наявність у держави мегаполісів – власних «ворот» у глобальний світ – розглядається як можливість для національних політичних, економічних, науково-освітніх і культурних еліт увійти у вузький клуб осіб, які беруть участь у прийнятті ключових рішень у кожній із цих сфер на глобальному рівні.

При цьому дослідники підкреслюють, що мегаполіси відіграють провідну роль практично у всіх сферах глобалізаційних процесів, перетворюючись на «транснаціональні простори». Так, Г. В. Музиченко пише, що якщо у політичній сфері глобалізація означає розмивання суверенітету національної держави в результаті дій транснаціональних акторів і створення ними організаційних мереж, в економіці – настання денационалізованого, дезорганізованого капіталізму, ключовими елементами якого є транснаціональні корпорації, котрі виходять з-під національно-державного контролю, і спекуляції на транснаціональних фінансових потоках, то у культурі глобалізація означає глокалізацію, тобто взаємопроникнення локальних культур у транснаціональні простори, якими сьогодні є західні мегаполіси – Лондон, Нью-Йорк, Лос-Анджелес, Берлін тощо [1].

Протягом останніх десятиріч у теорії і практиці міжнародних відносин динамічно утверджується поняття особливої дипломатії міст. Мегаполіси не тільки задають тон розвитку своїх регіонів і країн, але й відіграють зростаючу роль у вирішенні глобальних проблем людства, у діалозі культур та цивілізацій.

Ще у 70-х роках минулого століття відомий англійський учений, автор багатьох праць з проблематики міського розвитку сер Пітер Хол відзначив значення «порівняно обмеженого кола міст» – світових міст, в яких, за його визначенням, «здійснюється непропорційно більша частина найбільш важливих світових справ». І якщо на доглобалізаційному етапі місто позиціонувалося головним чином у межах своєї країни, виступаючи передусім суб'єктом національної території, то в епоху глобалізації світове місто виходить на міжнародну арену, перетворюючись на вагомий суб'єкт світового геополітичного та гео економічного простору [2].

На фоні стрімкої урбанізації та глобалізаційного розвитку формується нове розуміння змісту та ролі «світового міста», яке діє у кардинально нових умовах. У координатах нової політичної географії та співвідношення геостратегічних сил, у ході процесів становлення глобального ринку, стрімкого розвитку високіх технологій та нових форм організації виробництва потужні мегаполіси все більше стають самостійними діючими особами на світовій арені, обминаючи посередництво держав, виходять на прямі зв'язки між собою та з іншими учасниками міжнародного спілкування. У пошуку нових ресурсів для свого розвитку вони поширюють діяльність та співпрацю з партнерами далеко за межі національної території.

Усвідомлюючи своє значення, міста та їх міські влади починають все більш активно заявляти про себе на світовій арені як про дійсних представників і виразників інтересів своїх мешканців, тому офіційна дипломатія знаходиться на значній відстані. З'являються все більш явні ознаки намірів міських влад формувати та просувати на міжнародному рівні власні уявлення про світоустрій та свою участь у його процесах.

Розглядаючи феномен зростаючої ролі мегаполісів у міжнародних справах, окремі дослідники починають говорити про «два сектори у світовій політиці»: сектор централізованої державної зовнішньополітичної діяльності з відповідними державними представниками – президентами, міністрами, послами – та поліцентричний сектор, у якому діють інші учасники, у тому числі міста і міські влади. На таких твердженнях ґрунтується поняття «паралельна дипломатія», або «парадипломатія», згідно з яким начебто існує головний шлях дипломатії, яким прямують національні уряди, та паралельний, яким йдуть інші учасники, включаючи й міста [2].

Тож мегаполіси для будь-якої країни є не тільки провідними адміністративно-діловими центрами, а й візиткою у світовий суспільно-політичний простір. Тому останнім часом вітчизняні дослідники все більше звертають увагу на необхідність кардинальної зміни ролі великих міст у державотворенні України. Їх прискорений та збалансований розвиток сьогодні є одним з актуальних питань, що пов'язане передусім із актуальністю проблеми повноцінного включення України у глобальну постіндустріальну економіку та міжнародні відносини.

Так, О. В. Бойко-Бойчук зазначає: «В урбанізованих демократичних суспільствах рівень розвитку та конкурентоспроможності, політичної й економічної ваги визначаються рівнем розвитку, конкурентоспроможністю та рівнем міжнародного впливу їх міст, а також ефективністю взаємовідносин, взаємозв'язків та взаємодії центрального (держава) та локального (місто) рівнів влади й управління» [6].

Київ є не тільки столичним містом, а й найпотужнішим мегаполісом України, зосереджуючи на своїй території вагому частку суспільно-політичних, фінансових, господарських, адміністративних, соціальних та культурних процесів держави. Місто підтримує стійкі партнерські стосунки та зовнішньоекономічні відносини із значною кількістю міст та регіонів майже всіх країн. Можливість реалізації власних повноважень у міжнародних відносинах та зовнішньоекономічній діяльності місту забезпечує особливий статус, наданий Конституцією України і Законом України «Про столицю України – місто-герой Київ».

В ході тривалого процесу розробки столичної стратегії, після активного та широкого обговорення в комітеті зі стратегічного планування, громадській раді, засобах масової інформації, однією з дев'яти стратегічних ініціатив Стратегії розвитку міста Києва до 2025 було визначено напрям «Міжнародна гавань штаб-квартир»: залучення центральних та регіональних офісів міжнародних організацій. Заохочення міжнародних компаній до розміщення важливих центральних та регіональних функцій у місті означає один або кілька варіантів присутності: розміщення центральної або регіональної штаб-квартири; розміщення одного з відділів (функцій) міжнародної компанії; розміщення адміністративного центру (бек-офіс). Передбачається, що масштабне залучення міжнародних компаній у столицю призведе до:

- зростання статусу Києва на міжнародній арені, у тому числі як міста, привабливого для бізнесу та інвестицій;
- створення значної кількості нових робочих місць і посилення конкуренції на ринку праці;
- обміну досвідом у місцевому діловому середовищі, розвитку інновацій, підвищення якості міської інфраструктури та доходів бюджету міста [7].

Місто вже має низку вагомих конкурентних переваг для розміщення міжнародних компаній. Але, незважаючи на переваги, для підвищення статусу як активного учасника міжнародних подій та процесів і створення привабливих комфортних умов діяльності міжнародних та зарубіжних компаній Київ мусить

продемонструвати стабільність, послідовність, сталість своїх намірів розвинути у сучасне місто з високим рівнем ділової культури.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Як справедливо зазначають вітчизняні вчені, все більшу роль починають відігравати горизонтальні зв'язки між мегамістами та метрополіями як центрами світового розвитку. Перед державною владою розвинених країн світу однозначно постають завдання принципової зміни вертикальних відносин по осі «держава – місто» за принципами партнерства і ефективної горизонтальної (як внутрішньої, так і зовнішньої) координації взаємодії міст та метрополій. Це принципово змінює вимоги щодо підтримки внутрішньої цілісності держав і змінює пріоритети їх внутрішньої політики. Ефективність урбанізованих (міських) поселень стає ключовим фактором загальноекономічного та суспільного розвитку [6].

Прискорення економічного розвитку України та закріплення міжнародного становища нині потребують особливої уваги до розвитку вітчизняних великих міст, мегаполісів і передусім столичного мегаполісу – міста Києва. Разом з тим дослідження показало, що ті стандартні механізми управління розвитком таких міст, що застосовуються зараз, вже не можуть забезпечити виконання важливих функцій міжнародних гравців, тому йдеться про пошук нових релевантних методів. Зокрема, досвід стратегічного планування розвитку м. Києва як столичного мегаполісу, окрім іншого, виявив проблему науково-методологічного характеру: управління розвитком вітчизняних мегаполісів та агломерацій.

Тому перспективи подальших розвідок у даному напрямі пов'язані з потребою визначення поняття «мегаполіс», а також пов'язаних із ним наукових дефініцій, побудовою структурно-динамічних та поліцентричних моделей розвитку цієї категорії міст, визначення способів регулювання агломераційних процесів, включаючи питання змістовного наповнення відповідних розділів стратегій, обґрунтування параметрів статистичної, економічної та соціологічної діагностики розвитку мегаполісів та багато інших питань щодо створення сучасної концепції розвитку мегаполісів, у тому числі і як повноцінних учасників міжнародних відносин.

Бібліографічні посилання

1. Музиченко Г. В. Вплив глобалізаційних процесів на зміст державної політики сучасних країн пострадянського простору / Г. В. Музиченко // Вісн. СевНТУ. Сер. «Політологія». – 2011. – Вип. № 123. – Севастополь, 2011. – С. 263–266.
2. Глобальные вызовы и устойчивое развитие больших городов. Состояние и перспективы международного сотрудничества в сфере преодоления глобальных социальных и этнических вызовов для больших городов и их населения: отчет по мероприятию в рамках деятельности Московской кафедры ЮНЕСКО МГУ им. М. В. Ломоносова. – М. : МГУ, 2011. – 31 с.
3. Лукашевич В. М. Глобалістика / В. М. Лукашевич. – Львів : Новий світ-2000, 2004. – С. 13–16.
4. Економіка знань : виклики глобалізації та Україна : монограф. / за заг. ред. А. П. Гальчинського, С. В. Львовичкіна, В. П. Семиноженка. – К. : Вид-во НІСД, 2004. – 261 с.
5. Андерсон А. Ворота в глобальную экономику : монограф. / А. Андерсон, Д. Андерсон ; пер. с англ. под ред. В. М. Сергеева. – М. : ФАЗИС, 2001.
6. Бойко-Бойчук О. В. Світові тенденції розвитку міст : міжнародний досвід [Електронний ресурс] / О. В. Бойко-Бойчук. – Режим доступу : <http://www.archive.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2007-2/txts/07bovmmd.htm>.
7. Стратегія розвитку Києва до 2025 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kievcity.gov.ua/>.

Надійшла до редколегії 22.03.2013 р.